

содержания за смысловыми линиями, а также проанализированы действующие учебники по алгебры для учащихся 8–9 классов на наличие задач, которые формируют финансовую грамотность подрастающего поколения.

Ключевые слова: финансовая грамотность; задачи финансового содержания; формирование финансовой грамотности; программа для базового общего среднего образования; учебник по алгебре.

Vasyliuk N.

MODERN ALGEBRA TEXTBOOK AS AN EFFECTIVE WAY OF FORMING PUPILS' FINANCIAL LITERACY

The article covers modern approaches to the definition of the concept of «financial literacy» in the scientific literature; the urgency of the problem of formation of financial literacy of the population of Ukraine, in particular children of school age, is disclosed; reviewed the updated program for basic general secondary education in the context of the phased formation of pupils' financial literacy in the process of teaching mathematics through integrating the cross-cutting line «Entreprise and financial literacy» into the school math course; outlined the division of tasks of financial content for content lines, and also analyzed Algebra textbooks for 8-9 forms for the presence of tasks forming the financial literacy of the younger generation.

Thus, based on the various directions of coverage of the concept of «financial literacy» in the treatises of well-known scholars, the author attempts to interpret it as a complex of personal entity based on profound financial knowledge and skills of pupils, their knowledge of monetary relations, effective ability of competent usage their finances and financial services.

The existing Algebra textbooks of a number of Ukrainian scholars for the pupils of 8-9 forms which are recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine, for their availability of financial maintenance tasks, have been analyzed. According to the results of the analysis, it has been established that 8 form textbooks contain insufficient amount of financial-oriented tasks and materials of financial content, which makes it impossible for the pupils to form financial literacy, and in the 9th form books the quantitative indicators of the financial-oriented tasks are higher.

It is established that in the modern Algebra textbooks it is necessary to form a new model of educational process, which would facilitate implementation of the solution of the problem of financial literacy formation.

Keywords: financial literacy; tasks of financial content; formation of financial literacy; a program for basic general secondary education; financial education, algebra textbook.

УДК 37.014.7:373.5

РЕАЛІЗАЦІЯ НАСКРІЗНОЇ ЛІНІЇ «ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» У ПІДРУЧНИКАХ АЛГЕБРИ

Д. В. Васильєва,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: vasilyevadarina@gmail.com

У статті розкрито проблему реалізації наскрізної лінії ключових компетентностей «Громадянська відповідальність» у підручниках алгебри для основної школи. Проаналізовано сутність феномена «громадянськість» і його складників. Висвітлено потенціал шкільних підручників алгебри для формування громадянської відповідальності учнів основної школи. Встановлено, що в сучасних підручниках міститься навчальний

матеріал, спрямований на формування свідомого громадянина, патріота та професіонала. Обґрунтовано, що найбільш ефективно сприяти формуванню в учнів громадянської відповідальності можна в процесі розв'язування спеціально дібраних задач. Показано особливості реалізації наскрізної лінії ключових компетентностей «Громадянська відповідальність» на основі відповідних задач, які включено у підручники «Алгебра, 8» і «Алгебра, 9».

Ключові слова: підручники алгебри; задачі; ключові компетентності; наскрізна лінія; громадянська відповідальність; громадянськість.

Постановка проблеми. В умовах швидких суспільних змін, зростання обсягу знань і поширення інформаційно-комунікаційних технологій система освіти та інші соціальні й державні інституції активно реагують на сучасні виклики громадянського суспільства розробкою нормативних документів і впровадженням нових методологічних підходів до організації різного роду діяльності, зокрема і навчально-пізнавальної. Необхідність створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади зумовили затвердження Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки. У Плані заходів на 2017 р. щодо реалізації цієї стратегії для Міністерства освіти і науки визначено такі завдання:

- провести аналіз проектів, спрямованих на розвиток громадянської освіти населення, що реалізуються в Україні;
- розробити та подати до Кабінету Міністрів України проект Концепції розвитку громадянської освіти та виховання в Україні.
- забезпечити реалізацію проектів, спрямованих на підвищення громадянської освіти населення.

На виконання цих та інших завдань (Концепція нової української школи) у Навчальних програмах з математики [7] виокремлено наскрізну лінію ключових компетентностей «Громадянська відповідальність», спрямовану на формування відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також на розвиток в учнів здатності застосовувати набуті знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях. Ця лінія є соціально значимою надпредметною темою, засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів. Саме тому її необхідно враховувати у процесі формування шкільного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування у підростаючого покоління громадянської відповідальності не є новою. Окремі її аспекти розглядали ще античні філософи. Їх переважно цікавили взаємозалежність людини і суспільства, поділ громадян на групи за майновою ознакою, співвідношення суб'єктивного та об'єктивного, взаємозв'язок прав і обов'язків громадян, відповідальності та свободи, мораль тощо.

На сучасному етапі розвитку освіти окремі питання стосовно громадянськості та громадянської відповідальності молоді розглядали

О. Андрійчук, І. Бех, П. Вербицька, О. Гуменюк, Н. Драгомирецька, П. Мороз, Ю. Малієнко, Є. Мануйлов, Ю. Олексін, І. Победаш, О. Пометун, М. Савчин, Т. Смагіна, В. Смолюк, Л. Снігур, О. Сухомлинська, О. Фурман, М. Шимановський та інші науковці.

У контексті теми статті (формування громадянської компетентності учнів за допомогою шкільного підручника) заслуговує на увагу праця І. Победаш [8], у якій проаналізовано потенціал сучасних підручників історії щодо конструювання початкових ситуацій для набуття учнями громадянської компетентності. Визначаючи можливості підручників у формуванні громадянської компетентності, автор послуговується трьома критеріями: когнітивний складник; аксіологічний складник; діяльнісний складник.

Формуванню громадянської компетентності учнів у процесі навчання математики присвячені праці [2], [5], [8], [11].

Справді сучасною і корисною для вчителів є робота авторського колективу на чолі з М. Рафальською [9], у якій визначено три рівні, на яких може відбуватися розвиток громадянської компетентності учнів у процесі навчання математики в школі (навчання про; навчання для розвитку розуміння й особистого ставлення; навчання через), і розглянуто декілька конкретних прикладів для кожного з 5–9 класів, але ситуації, що там розглядаються, переважно стосуються фінансових питань.

Цікавий підхід до визначення змісту громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів різних ступенів запропоновано у праці [10]. Окрім іншого, у цій роботі на прикладі однієї проблеми громадянської освіти (сутність демократії, демократичні цінності; права і свободи людини і громадянина і механізми їх захисту) проілюстровано пропозиції вчителів різних предметів щодо її розкриття в процесі навчання. Не можемо погодитися з прикладом, що подається авторами стосовно вивчення теми «Функції, їхні властивості та графіки» у курсі математики 10 класу. Для цієї теми автори визначають лише один шлях розкриття вказаної проблеми, а саме – з'ясування відповідей на два запитання (Що таке функціональні обов'язки людини? Чи пов'язані вони з її юридичними правами та обов'язками?). Насправді тема «Функції, їхні властивості та графіки» у 7–11 класах має великий потенціал щодо створення умов для формування в учнів громадянської відповідальності. Детальніше про це у наших роботах [1], [2].

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити сутність феномена «громадянськість» і його складників, висвітлити потенціал шкільних підручників алгебри для формування громадянської відповідальності учнів основної школи, а також показати особливості реалізації наскрізної лінії ключових компетентностей «Громадянська відповідальність» на основі відповідних задач, які включено у підручники «Алгебра, 8» [3] і «Алгебра, 9» [4].

Виклад основного матеріалу. Людина має не тільки біологічну, але й соціальну природу, належить до певного суспільства, користується певними правами, які їй гарантує держава. Водночас людина повинна дотримуватися

встановлених у конкретному суспільстві норм. Ці норми дають можливість співіснувати з іншими та розвиватися кожному її члену. Громадянська відповідальність у членів певного суспільства не лише зобов'язує до виконання норм та обов'язків, а й створює умови для самореалізації кожного громадянина. Успішний, патріотичний, моральний громадянин, дбаючи про свій професійний розвиток, власну сім'ю, родину – уже дбає й про країну.

Відповідальний громадянин – це той, хто ідентифікує себе громадянином держави, у якій живе, навчається чи працює, приймає вищезазначені громадянські (демократичні) цінності, виконує громадянські обов'язки, займається особистим саморозвитком (інтелектуальним, професійним, фізичним), реалізує свої громадянські права (бере участь у громадській діяльності, займається трудовою діяльністю), дбає про розвиток країни.

Формування громадянської відповідальності базується на усвідомленні учнями своєї *громадянськості* та розумінні її складників. Як зазначається у Концепції громадянського виховання, *громадянськість* – духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. З ним пов'язане більш або менш лояльне ставлення людини до встановлених у державі порядків, законів, інституцій влади, відчуття власної гідності, знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність та вміння домагатися дотримання власних прав та обов'язків.

Складниками громадянськості, як зазначає Є. Мануйлов [5], є громадянські знання, громадянська відповідальність, громадянська компетентність, громадянський обов'язок, громадянська справедливість, громадянська рівність та свобода, громадянська свідомість тощо.

Розглянемо сутнісну характеристику окремих складників громадянськості на основі аналізу робіт [6], [10], [11].

Громадянська компетентність – здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства.

Громадянська свідомість – це розумове осягнення і внутрішнє прийняття людиною того реального факту, що вона належить до певного соціуму; усвідомлення власної гордості за приналежність до своєї нації, сприйняття навколишнього світу крізь призму національних інтересів, уміння мислити на основі образів національної культури тощо.

Громадянська відповідальність – це свідоме ставлення особистості як члена суспільства до його вимог, уміння відповідати за власне життя, дії, вчинки. Ознаками громадянської відповідальної особистості є активна життєва позиція, усвідомлене ставлення до виконання свого громадянського обов'язку, самостійність та наполегливість, самоаналіз, самоконтроль, самоорганізація, чесність, готовність відповідати за власні вчинки тощо.

У Навчальній програмі [7] наголошується, що навчання математики має зробити певний внесок у формування ключових компетентностей, щоб сформувати в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних

життєвих ситуаціях. Передбачається, що реалізація наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, розвитку в учнів готовності до співпраці, толерантності щодо різноманітних способів діяльності та думок, а також забезпечить поєднання математики з іншими навчальними предметами.

У процесі навчання математики в школі (як зазначають автори посібника [12]) розвиток громадянської компетентності учнів може відбуватися різними способами, розглянемо їх далі.

○ *Навчання про:* математику як універсальну мову природничих наук та органічний складник загальної людської культури; роль та можливості математики у пізнанні та описанні реальних процесів і явищ дійсності; особистісні якості відомих учених-математиків, що свідчать про їхню громадянську позицію).

У підручниках [3], [4] цей спосіб реалізується на основі змістового наповнення та ілюстрацій шмуцтитулів до розділів і рубрик «Світ навколо нас», «Математика без кордонів» і «Сторінка історії». Для того, щоб розкрити особливості математики як універсальної мови природничих наук та органічний складник загальної людської культури кожен розділ розпочинається портретом відомого математика і громадянського діяча та його цікавим висловлюванням. Наприклад до розділу «Елементи прикладної математики» у підручнику [4, с. 273] подано портрет Галілео Галілея та його висловлювання «Книга природи написана мовою математики».

○ *Навчання для розвитку розуміння і особистого ставлення.* Метою є формування: активного та відповідального члена громадянського суспільства; здатності та готовності до застосування математичних знань у практичних життєвих ситуаціях; ощадливості та поміркованості; вміння аналізувати власну економічну ситуацію, родинний бюджет, користуючись математичними методами; вміння орієнтуватися в широкому колі послуг і товарів на основі чітких критеріїв, робити споживчий вибір, спираючись, зокрема, і на математичні дані. Усвідомлення: значення математики для повноцінного життя в сучасному суспільстві, у розвитку технологічного, економічного й оборонного потенціалу держави; усвідомлення значення кількісних показників під час характеристики суспільства і його розвитку.

Для розвитку ощадливості та поміркованості, формування вміння аналізувати власну економічну ситуацію та родинний бюджет учням пропонується розглянути реальні життєві ситуації, проаналізувати їх і зробити відповідні висновки. Для прикладу розглянемо дві наступні ситуації.

1. Лампа розжарювання розрахована на 1 000 год роботи. Термін роботи люмінесцентної лампи в середньому 8 000 год роботи, а світлодіодної лампи 20 000 год роботи. Однакову освітленість створюють: лампа розжарювання потужністю 60 Вт, люмінесцентна лампа потужністю 12 Вт, світлодіодна лампа потужністю 7 Вт. Дізнайтеся вартість кожної з цих ламп і розрахуйте витрати

на купівлю лампочок для освітлення вашої оселі впродовж 40 000 год. роботи [4, с. 238].

2. Якщо з крану тече цівка води товщиною в сірник, то лише за добу втрачається близько 70-ти відер води. Денис о 8-й годині ранку погано закрив кран холодної води, і вода цівкою товщиною в сірник текла аж поки він о 14-й годині не повернувся додому. З'ясуйте, скільки літрів води витекло поки Дениса не було вдома і скільки це буде коштувати? (Самостійно дізнайтеся тариф на холодну воду) [3, с. 150].

Для того, щоб учні усвідомили значення математики для повноцінного життя в сучасному суспільстві, де переважно спілкуються англійською мовою, у підручниках основні поняття теми кожного розділу і ключові слова кожного параграфа подаються двома мовам – українською та англійською. Крім цього, англійською мовою формулюються вимоги до стандартних задач та окремі задачі, що містяться в рубриках «Математика без кордонів (Mathematics without borders)».

○ *Навчання через:* розв'язування сюжетних задач соціального змісту; розкриття здобутків вітчизняної математичної науки та висвітлення внеску українських науковців у розвиток природничих наук; ефективну співпрацю з іншими над реалізацією різноманітних проєктів; роботу в групах та партнерські технології; вільне висловлювання власної думки, прийняття спільного рішення; створення атмосфери відкритості, вільного вибору, толерантного ставлення, поваги, рівності, свободи, справедливості. Зазначимо декілька прикладів таких задач.

1. Одним із найстаріших навчальних закладів Східної Європи вважається Києво-Могилянська академія (1615 р.). Задайте табличним способом функцію, областю значень якої є сім чисел, між найдавнішими університетами та роками їх заснування [4, с. 288].

2. Вважається, що у 1929 р. уперше в світі в Монако провели міські автоперегони. Однак насправді у 1927 р. у Львові вже розробили кільцеву трасу вулицями міста – 100 кіл (305 кілометрів). На перегонах у Львові в 1933 р. були і рекорди – тріумфував на перегонах норвежець Бйорнстад, він встановив рекордний час, пройшовши одне коло за 2 хвилини та 2 секунди. Знайдіть середню швидкість, з якою він рухався містом [4, с. 130].

Включення елементів наскрізної лінії ключових компетентностей «Громадянська відповідальність» не заперечує основних завдань вивчення математики, а допомагає учням наблизити його до життя і збагатити новими аспектами. На уроках математики виховання громадянської відповідальності здійснюється за рахунок розширення змісту освіти, доцільних методів і форм навчання, використання сприятливих виховних ситуацій, а також особистості самого вчителя. Як зазначається у пояснювальній записці до програми [7], навчання математики має викликати в учнів якомога більше позитивних емоцій, а її зміст – бути націленим на виховання порядності, старанності, систематичності, послідовності, посидючості та чесності. Приклад учителя покликаний зіграти важливу роль у формуванні толерантного ставлення до товаришів, незалежно від рівня навчальних досягнень. З цієї ж наскрізною

лінією пов'язані, наприклад, процентні обчислення, елементи статистики, що дають змогу учням зрозуміти значення кількісних показників під час характеристики суспільства і його розвитку.

Для того, щоб збільшити потенціал математики у формуванні в учнів громадянської відповідальності, необхідно частіше включати в зміст уроку задачі, що викликають почуття гордості за рідну країну і стосуються державності, символів, столиці, традицій, визначних місць, здобутків українського суспільства чи його національних цінностей тощо. У цьому, крім підручників, учителю може допомогти Збірник задач з математики (Наскрізні лінії ключових компетенцій) [1], в якому для кожного з 5–9 класів дібрані задачі, що стосуються чотирьох наскрізних ліній. Подані у збірнику задачі є багатофункціональними. Їх доцільно пропонувати учням не тільки з метою формування громадянської відповідальності, а й для розвитку логічного мислення та інтелектуальних здібностей, вироблення умінь шукати і використовувати додаткову навчальну інформацію, критично оцінювати здобуту інформацію та її джерела, виокремлювати головне, аналізувати, робити висновки, використовувати отриману інформацію в особистому житті тощо. З цією метою учням доцільно пропонувати для ознайомлення графіки і діаграми процесів, що відбуваються в сучасній Україні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасних підручниках алгебри [3], [4] повною мірою реалізовані когнітивний, аксіологічний та діяльнісний складники щодо формування свідомого громадянина, патріота та професіонала. Найбільш ефективно сприяти формуванню в учнів громадянської відповідальності можна в процесі розв'язування спеціально дібраних задач, а саме – задач про права і обов'язки громадянина України, права людини і механізми їх захисту, права дитини; роль законів у житті суспільства і готовність свідомо приймати й добровільно виконувати закони; сутність демократії, демократичні цінності, демократичну державу і активну участь громадян в її житті, роль ЗМІ у суспільному житті; громадянську ідентифікацію, прийняття суспільних рішень і форми участі громадян у житті громади і суспільства в цілому, контроль громадян над владою; вмотивованість до суспільно значимих дій і вчинків, уміння передбачати наслідки своїх дій і вчинків, усвідомлення власної відповідальності за все навколишнє, необхідність допомагати іншим; основи співпраці та спілкування з іншими людьми, шляхи розв'язання конфліктних ситуацій, толерантне ставлення до інших людей; систему загальнолюдських і національних цінностей, повагу до державних символів, історії, культури; необхідність засвоєння системи знань, зокрема історичних і політико-правових; про сутність ринкових відносин, економічні чинники розвитку демократичного суспільства.

Використані джерела

1. Васильєва Д. В. Збірник задач з математики. 5–9 класи. (Наскрізні лінії компетентностей та їх реалізація) / Д. В. Васильєва, Н. І. Василюк. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2017. – 112 с.

2. Васильєва Д. В. Патріотичне виховання учнів на уроках математики в основній школі / Д. В. Васильєва // Науковий часопис НПУ імені Н. П. Драгоманова : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – № 15. – С. 21–27. – (Серія № 3. Фізика і математика у вищій і середній школах).
3. Глобін О. І. Алгебра : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. І. Глобін, О. І. Буковська, Д. В. Васильєва, І. А. Сільвестрова. – К. : Педагогічна думка, 2016. – 212 с.
4. Глобін О. І. Алгебра : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. І. Глобін, О. І. Буковська, Д. В. Васильєва, І. А. Сільвестрова. – К. : Педагогічна думка, 2016. – 260 с.
5. Мануйлов Є. М. Громадянська відповідальність особистості як атрибутивний феномен правового суспільства / Є. М. Мануйлов, Ю. Ю. Калиновський // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2015. – № 2. – С. 113–129. – (Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія).
6. Мета та завдання національного виховання молодших школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pedahohikam.net/nervs-503-2.html>
7. Навчальна програма з математики для загальноосвітніх навчальних закладів (5–9 класів) // Математика в рідній школі. – 2017. – № 7–8. – С. 10–25.
8. Побєдаш І. В. Можливості шкільних підручників історії у формуванні громадянської компетентності / І. В. Побєдаш // Проблеми сучасного підручника. – 2016. – Вип. 16. – С. 319–328.
9. Посібник для вчителя для реалізації наскрізної тематичної лінії «громадянська відповідальність» в оновлених шкільних програмах для 5–9 класів [Електронний ресурс] / М. Рафальська, О. Боярчук, Н. Герасим та ін. – Європейський центр ім. Вергеланда. – К., 2017. – 136 с. – Режим доступу: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokraticzna-shkola/Gromadyans-ka-vidpovidal-nist>
10. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / [уклад. Наталія Степанова]. – Черкаси : Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. – 44 с.
11. Фурман О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження / О. Фурман // Психологія і суспільство. – 2015. – № 1. – С. 65–91.

References

1. Vasyliieva D. V. Zbirnyk zadach z matematyky. 5–9 klasy. (Naskrizni linii kompetentnosti ta yikh realizatsiia) / D. V. Vasyliieva, N. I. Vasyliuk. – K. : Vydavnychiy dim «Osvita», 2017. – 112 s.
2. Vasyliieva D. V. Patriotychne vykhovannia uchniv na urokakh matematyky v osnovnii shkoli / D. V. Vasyliieva // Naukovyi chasopys NPU imeni N. P. Drahomanova : zb. nauk. pr. – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2015. – № 15. – S. 21–27. – (Seriia № 3. Fyzyka i matematyka u vyshchii i serednii shkolakh).
3. Hlobin O. I. Alhebra: pidruchnyk dlia 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / O. I. Hlobin, O. I. Bukovska, D. V. Vasyliieva, I. A. Silvestrova. – K. : Pedahohichna dumka, 2016. – 212 s.
4. Hlobin O. I. Alhebra : pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / O. I. Hlobin, O. I. Bukovska, D. V. Vasyliieva, I. A. Silvestrova. – K. : Pedahohichna dumka, 2016. – 260 s.
5. Manuilov Ye. M. Hromadianska vidpovidalnist osobystosti yak atrybutyvnyi fenomen pravovoho suspilstva / Ye. M. Manuilov, Yu. Yu. Kalynovskyi // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". – 2015. – № 2. – S. 113–129. – (Seriia: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia).

6. Meta ta zavdannya natsionalnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pedahohikam.net/nervs-503-2.html>
7. Navchalna prohrama z matematyky dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (5–9 klasiv) // Matematyka v ridnii shkoli. – 2017. – № 7–8. – S. 10–25.
8. Pobiedash I. Mozhyvosti shkilnykh pidruchnykiv istorii u formuvanni hromadianskoi kompetentnosti / I. V. Pobiedash // Problemy suchasnoho pidruchnyka. – 2016. – Vyp. 16. – S. 319–328.
9. Posibnyk dlia vchytelia dlia realizatsii naskriznoi tematychnoi linii "hromadianska vidpovidalnist" v onovlenykh shkilnykh prohramakh dlia 5–9 klasiv [Elektronnyi resurs] / M. Rafalska, O. Boiarchuk, N. Herasym ta in. – Yevropeyskyi tsentr im. Verhelanda. – K., 2017. – 136 s. – Rezhym dostupu: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokraticzna-shkola/Gromadyans-ka-vidpovidal-nist>
10. Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osviticnykh standartiv / [ukladach Nataliia Stepanova]. – Cherkasy : Vydavnytstvo Cherkaskoho oblasnoho instytutu pisliadyplomnoi osvity pedahohichnykh pratsivnykiv Cherkaskoi oblasnoi rady, 2014. – 44 s.
11. Furman O. Hromadianska vidpovidalnist osobystosti yak predmet psykholohichnoho doslidzhennia / O. Furman // Psykholohiia i suspilstvo. – 2015. – № 1. – S. 65–91.

Васильева Д. В.

РЕАЛИЗАЦИЯ СКВОЗНОЙ ЛИНИИ «ГРАЖДАНСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ» В УЧЕБНИКАХ АЛГЕБРЫ

В статье раскрыта проблема реализации сквозной линии ключевых компетентностей «Гражданская ответственность» в учебниках алгебры для основной школы. Проанализирована сущность феномена «гражданственность» и его составляющих. Раскрыт потенциал школьных учебников алгебры для формирования гражданской ответственности учащихся основной школы. Установлено, что в современных учебниках содержится учебный материал, направленный на формирование сознательного гражданина, патриота и профессионала. Обосновано, что наиболее эффективно способствовать формированию у школьников гражданской ответственности можно в процессе решения специально подобранных задач. Показаны особенности реализации сквозной линии ключевых компетентностей «Гражданская ответственность» на основе соответствующих задач, включенных в учебники «Алгебра, 8» и «Алгебра, 9».

Ключевые слова: учебники алгебры; задачи; ключевые компетентности; сквозная линия; гражданская ответственность; гражданственность.

Vasylieva D.

IMPLEMENTATION OF THE «CIVIL LIABILITY» THROUGHLINE IN THE ALGEBRA TEXTBOOKS

The article covers the issue of the implementation of the key competencies of «Civil Liability» throughline in the Algebra textbooks for the secondary school. The essence of the phenomenon of «civil virtue» and its components is analyzed. It is demonstrated that a responsible citizen is the one who identifies himself as a citizen of the state where he lives, studies or works, accepts civil values, performs civil duties, is engaged in personal self-development, realizes his/her civil rights, cares for the development of the country.

The potential of the school Algebra textbooks for the formation of pupils' civil liability in the secondary school has been revealed. It is found out that modern textbooks contain educational material aimed at the formation of a conscious citizen, patriot and professional. It is substantiated that it is possible to ensure the most effective promotion of the formation of civil responsibility among the schoolchildren in the process of fulfillment of the specially selected tasks, which coincide with the rights and duties of a citizen, the awareness of one's own responsibility for everything surrounding, the system of universal and national values, the essence of market relations and economic factors of the development of a democratic society etc. The features of the

implementation of the key competencies of «Civil Liability» throughline are shown on the basis of the relevant tasks included in the textbooks *Algebra, 8* and *Algebra, 9*. Several corresponding tasks from Algebra textbooks have been represented. It is underscored that the inclusion of the elements of the key competencies of «Civic Liability» throughline does not negate the basic tasks of studying mathematics, but helps pupils to bring it closer to life and enrich it with some new aspects. At the lessons of mathematics, teaching civil liability is ensured by expanding the education content, the appropriate methods and forms of instruction, the use of favorable educational situations, as well as the personality of a teacher.

Keywords: Algebra textbooks; tasks; key competencies; a throughline; civil liability; civil virtue.

УДК 373.5.016:811.161.2]:94

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Т.Л. Видайчук,

кандидат філологічних наук, доцент,

Київський університет імені Бориса Грінченка

e-mail: t.vydaichuk@kubg.edu.ua

У статті обґрунтовується необхідність введення до підручників української мови аспектів походження національної мови та навчального матеріалу про становлення і розвиток української літературної мови з метою формування історичної пам'яті – фундаменту національної ідентичності – в учнів старших класів.

Ключові слова: старша школа; українська мова; підручник; навчальний матеріал; походження української мови; історія літературної мови.

Постановка проблеми. Тісний взаємозв'язок між історичною пам'яттю і національною ідентичністю – вже давно доведений факт у різних наукових сферах – історії, культурології, соціології, політології, філософії, філології. Актуальною ця тема є і для педагогіки, адже одним із завдань освіти в Україні є формування і розвиток національної та громадянської ідентичності в умовах, породжених глобалізацією. Ще більшої гостроти ці питання набувають у часи інформаційної війни, поширення псевдонаукових теорій про походження українців як етносу, про місце української мови у сім'ї слов'янських мов [7, с. 7]. Концепція нової української школи [6] передбачає, що випускник – особистість (усебічно розвинена, здатна до критичного мислення), патріот (з активною позицією), інноватор – тобто передбачає формування національної ідентичності.

Видатний мислитель ХХ ст. папа Іван Павло II стверджував, що обдарування націй та окремих індивідів історичною пам'яттю є вирішальним для ідентичності націй у вимірі часу [4, с. 83]. За умови відсутності фундаменту національної ідентичності – історичної пам'яті – формуються масовий песимізм, байдужість до історії народу, його мови, літератури, культури, низький рівень патріотизму.